

7

Nedskräpning och mikroplaster

Enskilda individer, samhällen, företag
– alla måste vi bidra till att plast hanteras ansvarfullt.

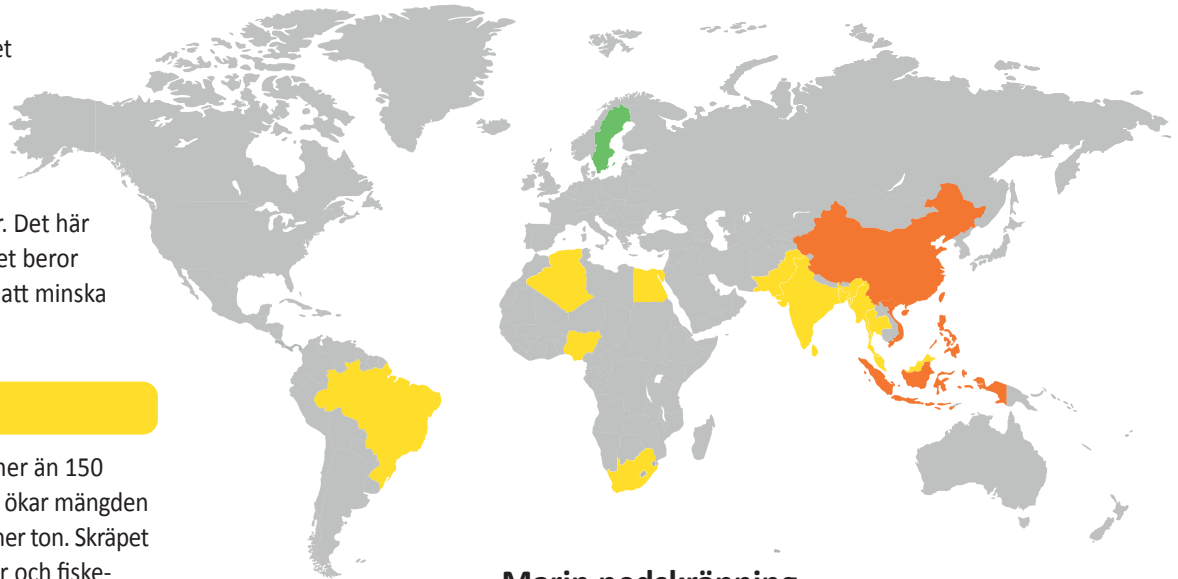
I en perfekt värld skulle det inte finnas något skräp. Så är det inte. Skräp finns på många platser, på land och i vatten, till och med på obebodda öar. Det här kapitlet handlar om vad det beror på och vad vi kan göra för att minska nedskräpningen?

Plast i haven

I våra hav flyter det runt mer än 150 miljoner ton plast. Varje år ökar mängden med mellan 5 och 13 miljoner ton. Skräpet består av olika plastartiklar och fiskeredskap. Det är ett stort miljöproblem, ett miljöproblem som behöver lösas. Det handlar i första hand om att få stopp på tillförseln av skräp, men också om att ta hand om den plast som finns i haven.

Sverige är ett av de länder som skräpar ned minst. Den plast som finns i haven kommer till 80 procent från bara sju länder (se karta). Fem länder står för 50 procent av den marina nedskräpningen (Kina, Indonesien, Filippinerna, Vietnam och Sri Lanka).

Det gör förstås inte att vi svenskar kan ignorera våra egna problem med nedskräpning, men det visar att det också krävs globala lösningar för att få stopp på spridningen av plast till miljön. I vissa delar av världen är öppna avfallsdeponier (soptippar) en starkt bidragande orsak till att plast hamnar i haven eller på andra platser i naturen. För att undvika det måste det finnas effektiva återvinnings- och avfallshanteringsystem i hela världen.

Marin nedskräpning

Sverige är ett av de länder som skräpar ned minst. Den plast som finns i haven kommer till 80 procent från bara sju länder. Fem länder står för 50 procent av den marina nedskräpningen (Kina, Indonesien, Filippinerna, Vietnam och Sri Lanka).

Plastindustrin ser allvarligt på problemet med att plast hamnar i haven. Det pågår flera projekt för att samla upp plast som redan är spridd i naturen men också för att förhindra att nytt plastavfall hamnar där. De europeiska plasttillverkarna är partners till WFO (Waste Free Oceans). WFO samlar in havsplast och omvandlar den till nya, innovativa produkter. Organisationen är verksam i Europa, Amerika, Asien, Afrika och Mellanöstern och arbetar även med att öka medvetenheten om plastföreningar.

Det finns även initiativ som drivs av enskilda företag eller grupper av företag som till exempel Alliance to end plastic waste och Stop Ocean Plastics.

Men det är inte bara plastavfall som kan hamna i havet. Operation Clean Sweep är ett internationellt program som ska förhindra att själva plastråvaran hamnar i naturen.

Plastråvara levereras oftast i form av plastgranulat, små kulor och flingor av plast, som väger väldigt lite och som därför lätt kan blåsa i väg om man inte är försiktig. Företag som är anslutna till programmet åtar sig att hantera plastråvaran på ett ansvarsfullt sätt. Det kan handla om så enkla saker som att ha utrustning för att sopa upp spill, men också om att se över och förbättra lastnings- och lossningsutrustning.

Mikroplaster

Om plasticskräpet inte tas om hand på rätt sätt så sönderdelas det sakta ner till mikroplaster. Samma sak gäller för gummi och syntetkläder.

Mikroplast är ett samlingsnamn för små plastfragment som är upp till fem millimeter stora. Mikroplast delas ofta upp i två grupper, primär respektive sekundär mikroplast.

Primär mikroplast är avsiktligt producerade till exempel plastpellets som används som råmaterial för plastindustrin eller som skrubbmateriäl i olika produkter eller tillsats i kosmetika.

Sedan 2018 gäller ett svenskt förbud mot mikroplaster i vissa kosmetiska produkter med rengörande, skrubbande eller polerande effekt, till exempel tvål och tandkräm. För att förhindra spridning

av plastråvara i plastproduktionen finns manualer i plastindustrins internationella program Operation Clean Sweep och en vägledning från Naturvårdsverket.

Sekundär mikroplast bildas då plastföremål fragmenteras till mikroskopiska partiklar, till exempel vid nedskräpning och vid användning av olika plast- och plastliknande produkter. När plasticskräp hamnar i miljön bryts det ner och fragmenteras bland annat till följd av exponering för solljus. Största källan till sekundär mikroplast i Sverige är trafiken genom väg- och däckslitage. Därefter kommer granulat från konstgräsplaner. Textiltvätt och nedskräpning är andra källor.

Spridningen av sekundär mikroplast kan till exempel minska genom så kallad Ecodriving eftersom det minskar slitage på både bildäck och på vägbana. Mer frekvent städning av gator är också något

som lyfts fram som viktigt för att minska spridningen, liksom rening av dagvatten i närheten av vägar och fotbollsplaner (dagvatten är regn eller smältvatten som kommer från tak, gator, parkeringsplatser och stenläggningar). Tvättmaskiner kan behöva filter och vattenreningsverk nya metoder för att ta hand om slam på ett effektivt sätt. Det är även viktigt att förhindra nedskräpning eftersom plasticskräp så småningom bryts ned till mikroplast.

Naturvårdsverket menar i en rapport från 2019 att mikroplaster troligtvis inte är någon stor risk för miljö och hälsa i nuvarande koncentrationer även om det kan finnas platser där det skulle kunna finnas risk för effekter. Kunskapsluckorna är dock stora och det är därför viktigt att förhindra uppkomst och spridning av mikroplaster. För att åstadkomma det behöver samhället och plastindustrin samarbeta.

Uppgift ett

Ett sätt att mäta nedskräpningen i ett område är att använda ett skräpindex. Genom att undersöka och poängsätta tio 50-meterssträckor får man en bild av hur skräpig området är jämfört med andra platser.

Börja med att ni i klassen undersöker tio olika 50-meterssträckor nära skolan eller i området där ni bor: till exempel vägrenar, gångvägar, parker eller andra platser i närområdet.

Samla in, lista och klassificera alla skräpföremål, t ex flaskor, påsar, cigarettfimpar, m m. Poängsätt de tio sträckorna, 5 poäng är bäst, 1 poäng är sämst.

5 POÄNG: Helt och hållet fritt från alla typer av skräp.

4 POÄNG: Verkar fritt från skräp men vid närmare undersökning hittas 5 (eller färre) små skräpföremål.

3 POÄNG: Några små skräpföremål förekommer, till exempel pappersbitar, kapsyler.

2 POÄNG: Skräpet syns klart och tydligt, cigarettfimpar, burkar, flaskor, skräp i högar på vissa ställen.

1 POÄNG: Massor av synligt skräp och stora föremål, till exempel gamla kylskåp, spisar, cyklar eller liknande.

Slå ihop siffrorna från alla tio 50-meterssträckorna och dela sedan med 50. Om samtliga tio 50-meterssträckor har fått 5 poäng så blir skräpindex 50/50 eller 100 procent rent. Om varje sträcka endast får ett poäng blir skräpindex 10/50 eller bara 20 procent rent.

- 1 Hur rent är ert närområde enligt skräpindex?
- 2 Vilka föremål är det vanligaste skräpet?
- 3 Vilka skräp kan vara farliga för människor eller naturen? Förklara varför.
- 4 Vilka kan vara svåra eller kostsamma att forsla bort?

Nedskräpning

Det är olagligt att skräpa ner i Sverige. Den som skräpar ner kan få böter eller fängelse om nedskräpningen är mer omfattande. Mindre nedskräpning, till exempel om man kastar ett enstaka skräp på gatan, kan ge en skräpbot på 800 kronor.

Trots att det är förbjudet fortsätter människor att skräpa ned. Särskilt tydligt är det på platser som redan är skräpiga. Forskningen visar nämligen att människor uppfattar det som mer okej att slänga skräp på en plats som redan är nedskräpad. Om andra skräpar ner där kan väl jag också göra det?

I Sverige och övriga Europa pågår därför kampanjer om att man inte ska skräpa ned. Aktiviteter förekommer där skolor, idrottsklubbar och frivilliga organisationer anmäler sig för att hjälpa till att rensa bort skräp från kustområden och vägar. I Sverige leds mycket av arbetet av den ideella organisationen Håll Sverige Rent som stöds av både Naturvårdsverket och Returpack.

Det är ett viktigt arbete, inte bara för att skräp ser otrevligt ut och för att plastskräp kan brytas ned till mikroplaster. Allt skräp, oavsett material, kan skada människor och djur. Plast kan uppfattas som mat av djur och när de äter det kan de skadas eller till och med dö. Är skräpet av glas eller plåt kan människor och djur skära sig på det. Matrester på skräp kan dra till sig råttor och andra skadedjur och bidra till spridningen av sjukdomar.

Uppgift två

Diskutera resultatet från undersökningen i uppgift ett i klassen. Har ni ett nedskräpningsproblemen i skolans omgivning?

Om ni har det – fundera på orsaker och vad nedskräpningen får för effekter. Välj en del av nedskräpningsproblemet och gör upp en plan för hur det kan tacklas. Ska ni till exempel organisera en kampanj om nedskräpning på er skola? Eller ska ni kontakta kommunen och be dem placera ut fler papperskorgar inom ett särskilt område? Eller finns det andra sätt att komma åt nedskräpningsproblemet?

Se till att er plan innehåller så många som möjligt av följande punkter:

- 1 Vad kan du göra för att hjälpa till?
- 2 Vilka behöver du engagera i projektet?
- 3 Vilka organisationer/ myndigheter skulle kunna hjälpa till eller ge råd?
- 4 Behöver ni söka tillstånd hos någon organisation eller myndighet?
- 5 Hur skulle planen kunna sättas i verket?
- 6 Hur kan du utvärdera om planen fått avsedd effekt? Om den lyckades eller misslyckades?

Vad kan du och jag göra?

Att minska nedskräpning är vårt gemensamma ansvar. Det handlar bland annat om att samhället ser till att det finns papperskorgar, eftersom två vanliga anledningarna till att människor skräpar ner är att det är brist på papperskorgar eller att papperskorgarna är fulla. Men det handlar också om att vi alla slutar skräpa ned.

Vi har alla ett ansvar för att slänga skräpet i papperskorgen i stället för på gatan eller i naturen. Vi behöver också bli bättre på att lämna förpackningar på återvinningsstationen och annat skräp hos återvinningscentralen. Då minskar vi nedskräpningen, bidrar till att plast och andra material blir cirkulära. Vi spar på naturens resurser. För varje kilo plast som återvinns minskar koldioxidutsläppen med två kilo.

Dessutom kan samhällets resurser användas till andra saker än att städa bort skräp. Det är mycket billigare att tömma papperskorgar eller andra sopbehållare än att samla in skräp som ligger på gator, i naturen eller finns i sjöar och hav.

Uppgift tre

Det finns flera initiativ vars målsättning är att minska nedskräpningen av plast och städa upp plastskräp i haven. Till exempel Waste Free Oceans, Alliance to end plastic waste och Stop Ocean Plastics. Ta reda på mer om något eller några av dem.

- 1 Vilka världsdelar har man verksamhet i?
- 2 Varför just där?
- 3 Kan du hitta information om någon produkt som är gjord av havsplast? Vad innebär det? Vad är det för produkt?

